

Lezing Wim Mullié

Zendervogel verhalen

Bezoek aan Denemarken en Duitsland

Jaargang 1 Nummer 4

Postbus 46, 9679 ZG Scheemda

www.grauwekiekendief.nl

11 augustus 2007

Denemarken: Lars zijn laatste grauwe kiekendief de komende drie jaar

Begin augustus zijn Aletta en Ben voor een werkbezoek naar Schleswig-Holstein en Denemarken gegaan. Directe aanleiding was het op handen staande vertrek van Lars Maltha Rasmussen, zijn vrouw Karen en hun drie zoons naar Groenland. Lars en Karen hadden stevige behoefte aan iets nieuws en dat kan gerust gesteld worden van het kiekendief-loze Groenland!

Lars doet al jaren de coördinatie (vanaf 1992) van het Deense HedeHøg-project en heeft ons werk tot tweemaal toe bezocht om ideeën op te doen. Zo heeft hij ons beschermingsmaatregel met stroomhekken met succes in het Deense akkerland geïntroduceerd en sinds 2005 ringt hij met onze kleurringen (blauw + witte inscriptie). Kortom een inspirerende en bijzonder waardevolle Monty en we zullen zeker drie jaar moeten wachten

Beste werkgroeps leden,

Ondanks dat het einde van het veldseizoen nadert en de eerste vogels alweer richting het zuiden vertrekken is de afgelopen tijd voldoende gedaan en beleefd binnen onze werkgroep. Er zijn weer mensen op stap geweest naar het buitenland, nesten geringd, vogels gevangen en muisen gevangen. Lees het allemaal in deze vierde uitgave van onze nieuwsbrief!

totdat hij weer in de omgeving van Ribe met grauwe kiekens zal gaan werken. Zijn opvolger staat al klaar en er is afgesproken dat we met zijn opvolger van de Dansk Ornitologisk Forening gaan praten over een hechtere samenwerking met de WGK en de DOF. De Denen hebben o.a. stevige belangstelling in de ecologische effecten van onze faunaranden. Denemarken kent in 2007 een mager jaar. Toen wij aankwamen stond de teller op slechts 21 paar (ruim 30 in normale jaren) en voor we weg gingen vonden wij op twee nieuwe locaties vlakbij de Duitse grens nog twee nieuwe paren. Helaas was één paar uitgemaakt; ook in Denemarken werd door het mooie weer volop geoogst.

HET FLEVOTRIO

Een dagje mee met ringen

Afgelopen dinsdag zijn we meegeweest om de jonge grauwe kiekendieven van DJ en een nest in Nieuwolda te ringen. We hebben het al eens eerder meegemaakt, maar dan bij torenvalken. Het bijzondere was dat grauwe kiekendieven in het veld broeden en weinig nestmateriaal hebben. We mochten ze even vasthouden toen ze werden geringd. Het is heel leuk om zo'n beestje in je hand te hebben die mooi heen en weer kijkt en je volgt met alles wat je doet. Ze worden gewogen, gemeten en uit de hand hiervan wordt bepaald of ze een mannetje of een vrouwtje zijn. En ze worden natuurlijk geringd. De mensen die er zijn weten heel veel over roofvogels. Wij hebben heel veel geleerd. De mannen reizen naar Polen, Duitsland en zelfs naar Rusland om roofvogels te helpen. Wij vonden het heel gezellig en hebben veel geleerd.

Dank jullie wel!

Anouk en Monique Wiertsema

Het Flevotrio is niet de nieuwste band die gierende polderpop ten gehore brengt, de term slaat slechts op de drie dagen die ik van de muizencensus in de Flevopolder mocht meemaken.

We zijn dinsdag begonnen. We: Ben, Martijn, Jorna en ondergetekende. Het begon al goed met een blik op Jinthe, en drie van haar kinderen. Later zou blijken dat dit voorlopig een laatste blik op Jinthe was, want die middag werd ze al boven Culemborg en België gepeild!

We hebben 15 raaien vallen uitgezet. 15 keer 10 keer 5 maar dan anders, in totaal 750 vallen dus. Alles verliep voorspoedig bij geweldig weer en het was dan ook een leuke beloning toen Ben bij de laatste raai een Buidelmees hoorde roepen.

De tweede dag ben ik met Martijn en Jorna alle vallen langsgelopen om ze te controleren en qua soorten alleen al was het zeer geslaagd. We mochten genieten van: Veldmuis, Bosmuis, Spitsmuis en Rosse Woelmuis. Eerlijkheidshalve moet ik toegeven wel het meest genoten te hebben van de Visarend die langs de Tureluurweg in een weiland zat en die zich schitterend liet bekijken waarna hij op de wieden ging, om samen met een Buizerd een mooie vliegshow te geven.

De derde dag brak ik mijn teen en werd het strompelen langs de vallen samen met Erik die geen stem had. Er werden direct duidelijke afspraken gemaakt: Erik zou niet te hard lopen als ik hem niet te veel zou vragen. Onder dreiging van zware regen hebben we hard doorgewerkt en waren we redelijk op tijd klaar, waarbij we de laatste raaien apart deden. Aangekomen bij de laatste raai voor mij, bij het nest van Jinthe, zag ik twee juvenielen waaronder de gezenderde Sigrid op de stoppelakker zitten. Ze dolden als pubers rond, een beetje hangen en duikelen, zonder iets nuttigs te doen. Ondertussen voelde mijn teen aan alsof hij los in mijn schoen lag, dus de aanwezigheid van de vogels werd aangegrepen als excuus om even niet uit de auto te gaan. Al kijkend vloog Sigrid een stukje op en landde in de raai. Met wat zijdelingse schuifelstapjes ging zij naar een val en deed zich daar te goed aan een veldmuis. Hoe makkelijk kun je het soms hebben als luie puber? Toen ik later de raai controleerde vond ik alleen het kopje van de muis terug.

De vierde dag laat ik maar even aan Erik en Harold over maar ik kon niet laten middels dit stukje te trachten wat meer mensen warm te laten lopen voor het werk in de Flevopolder. Toegegeven, het is geen Oldambt, maar het is een redelijk alternatief!

Amy Bergman

Korte berichten van onze zendervogels

Merel onderweg

Tussen alle veldwerk door is er ook nog tijd om wat computer werk te doen. Ben heeft zoals jullie kunnen lezen in deze nieuwsbrief een bezoek gebracht aan Denemarken en Schleswig-Holstein. Op deze laatste locatie heeft Merel een aantal jongen grootgebracht. Echter Merel is tussentijds neergestreken rond Bremerhaven, haar eerste 'stop-over' tijdens haar migratie naar het mooie Afrika. Ben heeft in het gebied waar Merel het broedseizoen heeft doorgebracht wel jongen aangetroffen.

DJ en Wiebe nog steeds ter plaatse

Een aantal vrouwen is reeds onderweg, maar er kan nog steeds volop genoten worden van onze twee radio kerels DJ en Wiebe. DJ gedraagt zich nog altijd als de ideale radiovogel en er wordt nog steeds volop informatie verzameld dankzij hem. Wiebe daarentegen gedroeg zich de afgelopen periode bijzonder interessant. Dagen die hij vrijwel lummelend doorbrengt wisselt hij af met vluchten door de wijde omgeving. Er werd zelfs vermoed dat hij eerdere zou vertrekken. Echter 10 augustus zijn er nog signalen opgepikt en ook beider vrouwen zijn nog steeds aanwezig. Dus hopelijk gaat hij ook nog even mee.

Afrika:

Invloed verdelging sprinkhanen op (roof)vogels

Op 28 juli 2007 gaf Wim Mullié van de WHO een lezing op de vrijwilligersdag van St. Werkgroep Grauwe Kiekendief. Wim heeft o.a. onderzoek gedaan naar de gevolgen van bestrijding van sprinkhanen. Bij gunstige weersinvloeden ontwikkelen de sprinkhanen zich razend snel en kunnen daardoor een plaag gaan vormen. Hele zwermen van miljoenen beesten vernietigen oogsten en andere vegetatie.

De klassieke bestrijding gebeurt met chemische middelen als Femitrothion, Diazinon en Chlorpyrifos. Deze middelen hebben het grote voordeel dat ze zeer snel werken (binnen 24 uur). Het grote nadeel is echter dat ze zwaar toxisch zijn voor dieren die leven van de sprinkhanen. Vooral het directe huidcontact met de chemische middelen veroorzaakt de dood van sprinkhaanetende vogels. In percentages uitgedrukt geven deze chemische middelen 30 tot 50 % kans op sterfte onder de vogels. De opname van de toxische middelen bij vogels via de huid gebeurt vooral via de poten. Als de vogels direct tijdens het sproeien worden getroffen, kan besmetting ook via de veren en vooral in de nekstreek optreden. Uiteraard is er eveneens tijdens het eten van vergiftige sprinkhanen besmetting en daardoor sterfte mogelijk. Als nadeel geldt eveneens dat niet-doelsoorten, zoals bijvoorbeeld de honingbij, bij deze wijze van bestrijding worden getroffen.

Er zijn ook biologische bestrijdingsmiddelen zoals Green Muscle (*Metarhizium anisopliae*). Een variant hiervan wordt in Australië al bij circa 10% van de bestrijdingen toegepast. Deze middelen zijn niet giftig voor de sprinkhaanetende dieren. Als nadeel heeft het dat de werking pas intreedt 3 dagen tot 3 weken na besproeiing. Opvallend is dat bij bestrijding met chemische middelen zeer snel daarna een migratie van circa 50% van de vogels optreedt. Dit komt vermoedelijk doordat de sprinkhanen snel sterven en er geen levende prooien meer zijn. Bij biologische middelen worden de sprinkhanen eerst trager voordat ze sterven, wat juist een enorme aantrekkingskracht op de vogels heeft.

Wim en Marieme in de Landschapspolder

Vogelsprinkhaan

Sabelsprinkhaan

De productie van biologische middelen is nu nog iets duurder dan de productie van chemische middelen, maar binnen een jaar zal dat andersom zijn. Positief nieuws in die zin dus.

Interessant om te weten is dat uit onderzoek in noord Niger in 2005 is komen vast te staan dat circa 26% van de sprinkhanen werd weggevangen door Lanner- en Torenvalk!

Wim was in Senegal getuige van de aanwezigheid van onze satellietvogel Cathryn. Uit de satelliet gegevens blijkt dat Cathryn zich heeft opgehouden in gebieden waar in de loop van de jaren regelmatig bestrijding van sprinkhanen heeft plaatsgevonden. Als voornaamste jachtgebied had ze terreinen met kleinschalige akkerbouw en graslanden. Kortom de meer open vlaktes. Uit het braakballenonderzoek is gebleken dat er veel Vogelsprinkhanen (*Ornithacris cavroisi*) worden gegeten. Deze circa 7 cm grote sprinkhanen zitten vaak bovenin de struiken/gewassen en zijn daardoor een makkelijke prooi. De meeste Vogelsprinkhanen zijn er in de periode van december tot februari. Cathryn heeft in de periode dat ze in Afrika verbleef in drie gebieden gezeten. In dat gebied is ook veel Zwarte Wouw, Zwaluwstaart Wouw en Kleine Torenvalk aanwezig.

Door deze lezing van Wim is er meer duidelijk geworden over de invloed van bestrijdingsmiddelen op "onze" vogels. Het is nu zeer belangrijk om de vele landen in het Afrikaanse continent op dit gebied op één lijn te krijgen. Door het toepassen van biologische middelen kan bestrijding op een meer verantwoorde wijze plaatsvinden en hebben wij er in Nederland ook weer profijt van. Zo blijft de Grauwe Kiekendief ook voor ons nageslacht bewaard.

In het nawoord van Ben Koks was te horen dat in de braakballen van de Grauwe Kiekendieven in Nederland ook resten van sprinkhanen wordt aangetroffen. Dit is grootste in Nederland voorkomende soort, de Sabelsprinkhaan.

Harold van der Meer

Satellietzender succes

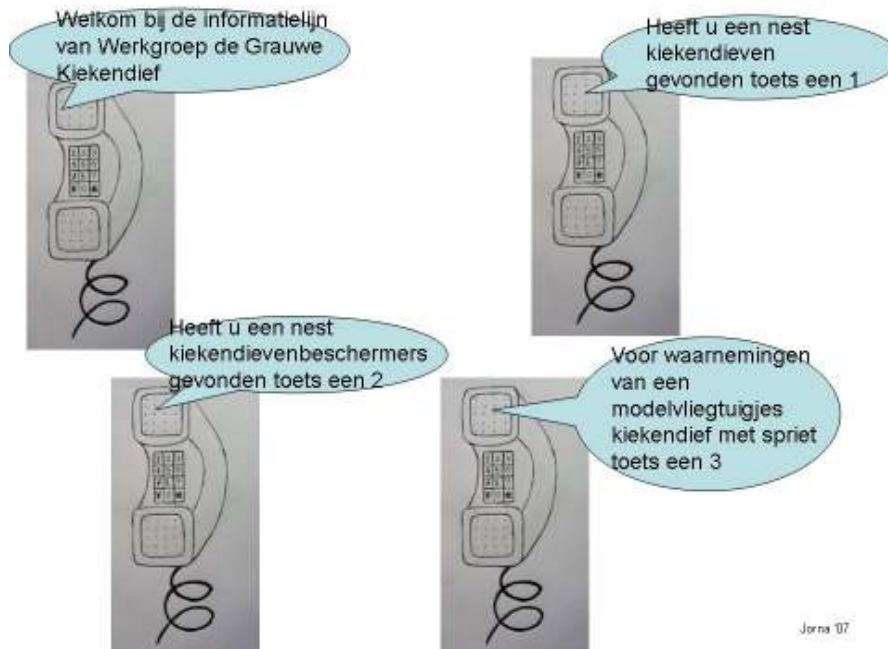
Een aantal mensen begon zich al licht ongerust te maken, maar uiteindelijk kwam het allemaal goed. Op een mooie woensdagochtend is het Erik en Simone gelukt drie vogels te vangen voor satellietzenders. Eén van de drie betrof een oude bekende. Cathryns oude zender is verwijderd en na een grondige inspectie waarbij geen nadelige gevolgen van een jaar lang rondvliegen met zender zijn geconstateerd, is zij voorzien van een nieuwe zender, waar ze weer minimaal een jaar mee vooruit kan. De twee andere vogels vormen samen een paar. Beide adulten, de ouders van het nest bij Korengast, dragen voortaan de namen Fenna en Edzard. Fenna is vernoemd na de dochter van de agrariërs Geuko en Aagtje ten Have van de zorgboerderij Fenna-Heerd in Noordbroek. Fenna is uiteraard een grote fan van de Grauwe kiekken. Het in Flevoland geboren mannetje is vernoemd naar Edzard van der Water, die beleidmatig zeer actief is voor de kiekken in Flevoland.

Fenna met een jonge kiek bij Noordbroek

Cartoon

Jorna vroeg zich af: Hoe zou het zijn als we allemaal ambtenaren waren bij de werkgroep??

ZENDERONDERZOEK IN DE LASTIGE DUITSE VERHOUDINGEN

Op 31 juli hebben we een interessante ontmoeting gehad met de enthousiaste Malte Hoffman. Malte werkt als bioloog mee aan een project waar ze - net als bij ons in de periode 2003-2007 - radiozenders gebruiken om het habitatgebruik van grauwe kiekendieven aan de waddenkust van Schleswig Holstein in kaart te brengen. Eerder dit seizoen kwam Malte daarvoor naar Groningen om van Erik en Chris te leren hoe wij vogels vangen. Dat vangen van adulten is goed gelukt: 2 adulte mannen en 2 adulte vrouwen moment dat wij Malte in de Husum) ontmoetten was hij een mannetje dat vlakbij de 12 kilometer Denemarken in het mannetje als vrouwtje. Het mannetje sloeg alles: hij tarwe van Hans de Boer bij wijfje was beduidend jonger zijn geringd. In een latere dit markante broedgeval.

zijn gevangen en op het Soenke Nissen Koog (vlakbij net klaar met het zenderen van Deense grens zit en geregeld vloog. Leuk detail is dat zowel Nederlandse ringen droegen. bleek te zijn geringd in het Blijham in het jaar 1996! Het en bleek in het Lauwersmeer te nieuwsbrief meer details over

Al pratende met Malte kwamen we erachter dat in Duitsland andere normen gelden voor wat betreft ecologisch onderzoek. Het valt niet mee integer te blijven als je weet dat je bureau strikt afhankelijk is van onderzoek naar windturbine-parken en dat flinterdun uitgevoerd onderzoek wel tot heel erg enge conclusie's kan leiden. Wij hebben Malte op het hart gedrukt o.a. het voedselaanbod te gaan meten: zonder het meten van het voedselonderzoek (zoals wij met de punttellingen en muizen doen) is dit soort onderzoek een hachelijke zaak en moet je als bioloog wel erg stevig in je schoenen staan de Euro's te kunnen weerstaan. Wordt vervolgd want ook met Malte hebben we vervolgfafspraken gemaakt om onze onderzoekslijnen beter op elkaar af te kunnen stemmen.

Pieterburen: de nieuwe Lenie in actie...

Pieterburen is een schitterend dorpje op het Groninger Hogeland. Dit jaar zowaar het episch centrum van een nieuwe deelpopulatie grauwe kiekendieven in Nederland. In de volgende nieuwsbrief meer over deze hoopgevende ontwikkeling.

Via Fred Bosman en Ale Havenga van de agrarische natuurvereniging "Wierde & Dijk" kregen we de tip dat er een nest met vier jonge kiekendieven in het tarwe van akkerbouwer Egge Jan Hommes zou zijn gevonden. De foto's van Heleen Hommes deden vermoeden dat het een nest bruine kiekendieven betrof maar 100% zeker was dit niet. Omdat we toch de nestbescherming-spullen van één van de grauwe kiekendieven moesten ophalen zijn we direct doorgereden naar het perceel waar al dit moois zou zitten. Aldaar werd duidelijk dat het ging om vier kerngezonde jonge bruine kiekendieven van 2-3 weken oud: erg laat voor bruine kiekendieven in Nederland. De aanblik van de donzige baby's deden het moeder-gen van onze Jorna op hol slaan en een nieuwe Lenie is geboren! Jorna heeft de jongen gemeten en gewogen en de twee vrouwtjes en twee mannetjes werden even later in het goed beschermde nest teruggeplaatst. Dankzij een enthousiaste Egge Jan en Heleen Hommes en de alerte houding van Ale en Fred zullen deze jongen de komende week hun eerste korte vluchtjes maken..

Ben komt naar u toe deze zomer

Het was niet verbazend, maar nadat Bas Westerweel van omroep LLink zwaar vertederd was door een nestje jonge kiekendieven, keert Ben terug op de buis. Aanstaaende woensdag, 15 augustus om 19.55, zal omroep Llink vanaf de Landgoedfair in de Mariënwaerdt met het programma LLink in Natura op herhaling gaan. Er zijn drie gasten van verschillende afleveringen opnieuw uitgenodigd om over hun passie verder te praten. Het zal uitgezonden worden op Nederland 2, allemaal weer kijken dus!

De bergen werk die de werkgroep van Wit Rusland tot Flevoland verzet voor de kiekendieven en een hoop andere akkervogels blijven niet onopgemerkt. Afgelopen weken heeft Ben vast weer een hoop mensen enthousiast gemaakt voor de berscherming met wat mooie gesprekken in de ether. Zondagavond 29 juli was Ben een uur lang te gast in de geitenwollen sokken show van omroep Link. Voor eenieder die dit boeiende gesprek graag nogmaals wil horen of die het gemist heeft; de uitzending is te beluisteren via de link:

[http://www.llink.nl/index.php?id=209&tx_llprogramma_pi2\[afli_uid\]=767&no_cache=1](http://www.llink.nl/index.php?id=209&tx_llprogramma_pi2[afli_uid]=767&no_cache=1)

Rob Buiten van Vroege Vogels is met Ben en Erik mee geweest naar Polen, waar hij een reportage heeft gemaakt over het vangen van een mooie satellietvogel. Deze reportage was zondagochtend 5 augustus te horen bij Vroege Vogels. Omdat iedereen wel eens een vrije ochtend verdient en we niet allemaal om 7 uur ook op zondag in het veld staan, is deze uitzending nog te beluisteren via onderstaande link:

http://vroegevogels.vara.nl/portal?scr=radio_previous

Prijsvraag!

Wie het weet mag het zeggen!

- A) van welke soort zijn dit de jongen?
- B) hoeveel jongen zijn het?
- C) wat is de sexe-ratio?
- D) wie weet waar dit is?

In de volgende nieuwsbrief uiteraard het antwoord op deze eenvoudige vragen!

Zwarte ooievaar gesignaleerd

Op weg naar de ringsessie van de jongen van onze aller vriend DJ werd mijn oog getrokken naar een vage vogel in een gemaaid tarweveld in de buurt van Hongerige Wolf. Het leek in eerste instantie een ooievaar, maar hij was toch wel wat apart. Hij had nog al wat zwart. Het bleek dan ook een juveniele zwarte ooievaar. Hij zag er nogal vermoeid uit. Op de terugweg was hij echter verdwenen. Twee dagen later reden Martijn en ik richting gele

coupeure waar we uiteraard nog aan het opletten waren of we het beest ergens zagen. Jahoor, boven op de rem en achteruit, want hij zat samen met een Blauwe Reiger bij een strontbult. Gelukkig had Martijn z'n digitale camera bij zich, zodat niemand meer hoeft te denken dat ik ze zie vliegen (wat uiteraard zomaar kan na een heel seizoen naar vogels kijken). Inmiddels worden allerlei waarnemings sites overspoeld met deze juveniele zwarte ooievaar en ook passerende toeristen vertellen graag dat ze een zwarte ooievaar bij een niet nader te noemen camping hebben gezien. Aan al deze mensen, wij waren de eersten!! Dus voor iedereen die net als ik nog nooit een zwarte ooievaar hebben gezien, misschien zit ie nog steeds in de buurt!

Brief uit het veld

Help, het einde nadert!

Het leek nog maar gisteren. Toen ik met drie tassen spullen, waar ik een dag mee rondgesleept had, op Kostverloren aan kwam. De eerste nacht was natuurlijk een drama, vooral belachelijk vroeg wakker. Wat een herrie zo'n merel die voor zonsopgang al begint met zingen naast je raam. Maar om vijf uur in de ochtend de deur uit went snel. Het heeft zelfs zo zijn voordelen. Was het weerbericht in de loop van de ochtend regen, dan had ik wel vijf uur mooi weer gehad. Dit in tegenstelling tot die mensen die om 10 uur pas uit hun bed kwamen en dan de hele dag regen hadden. Overal rondfietsen vond iedereen wel heel knap, maar eigenlijk kan ik het iedereen aanraden. Vooral Duitsland was af en toe snoepen. De vogels zongen er erg blij en erg speciaal waren de jonge kluitjes die ik in een telpunt had rondhobbelen. Dat klinkt nog eens wat anders dan een merel: Kluit; broedpaar met jongen: Eh 8. Helaas zaten de lepelaars en grote zilverreigers er net buiten. Ok, misschien als je je punt tel kaartjes nog moet intekenen en zes uur daarvoor rond fietst en rondhobbelt en welgeteld drie vogels ziet is het ietsje minder. Maar ja dan is de broedtijd voor de kleine zangers ook wel voorbij. Gelukkig dan zijn er altijd nog; precies de kiekken.

De afgelopen weken stonden echter ook bij mij in het teken van Help het einde nadert en de dingen moeten af! Dus heb ik nog mijn percelen ingetekend die ik nodig heb om jullie binnen enige tijd hopelijk te vertellen hoe het met de gele kwikken is. Zoals vermeld urenlang de kaartjes bijbehorende bij de punttellingen ingetekend. Daarnaast heb ik wat uren gevuld met het invetten van vallen, vallen uitzetten en controleren. Kortom; de muizencensus. Het voorbereidingswerk was dankzij een heleboel handen snel klaar. We zijn weer aan het werk geweest in Groningen, Rheiderland en Flevoland. Goed het zijn geen jonge kiekendieven, maar ook dit werk heeft zo zijn charmes. Beetje een speurtocht voor volwassenen. Het draait toch vooral om de vragen; hebben we wat gevonden dan wel waar staat de val? Zoek en gij zult vaak vinden.

Tot het laatste moment ben ik nog aan het kijken of ik ook in mijn insecten vallen wat heb. Gelukkig is dat allemaal wat minder zoeken. Tot op heden gaat dat erg leuk en ook daarvan volgt de uitslag later nog.

Tevens heb ik erg genoten van de laatste ringsessie. Tsja en de eerst volgende gaat wel even duren, dus die kans niet voorbij laten gaan (zie foto). Er was zelfs nog een extra toetje, zoals jullie kunnen lezen verderop in deze nieuwsbrief. Eigenlijk doe ik dus nog altijd een hoop leuke dingen en mijn veldwerk gaat gelukkig door tot de laatste dag dat ik hier zal zijn.

Jorna Arisz

Kop↑j

Iedereen weer erg bedankt voor het inleveren van de korte stukjes!

Heeft u kopij voor Monty's Flying Circus?

Lever dan je stukje in bij Chris: christianetrierweiler@yahoo.com

Alvast bedankt,

Uw redaxy, Chris en Jorna

